

جریان‌شناسی و تحلیل گفتمان سیاسی: رهبری جریان صدر عراق

فاطمه جرجران شوشتری^۱

محمد رضا حاتمی^{۲*}

احمد بخشایشی اردستانی^۳

حسین الله کرم^۴

چکیده

گفتمان جریان صدر با به کارگیری دال‌های هویتی و عناصر معنایی مانند ملی‌گرایی، وطن‌پرستی و مبارزه با فساد و اصلاح‌طلبی، هنگامی که گفتمان‌های متفاوت احزاب رقیب دچار بحران بی‌قراری و یا سکون بودند موفقیت به هم می‌آورد و در کنار آن با یک اولویت‌بندی مناسب توانست اجزای شناور و بی‌هدف جامعه را که دچار دل‌سردی و انفعال شده بودند را جذب کند. البته تا زمانی که جامعه دچار التهاب و هیجان باشد، جریان‌های کارزماتیک موفقیت‌های چشم‌گیری به دست می‌آورد؛ زیرا بسیج عمومی و اطاعت حزبی نیاز به شور و التهاب دارد و در صورتی که جریان سیاسی و اجتماعی کارزماتیک موفق به دستیابی اهداف خود نگردد سکون و رکود در پی خواهد داشت. برای گذر کردن از مرحله رکود باید حوزه گفتمان‌نگی جریان سیاسی را وسعت داد. این حوزه به طرف‌های معنایی گفته می‌شود که آماده دریافت معانی و مضامین بالقوه می‌باشند و با انتخاب یک مضمون زمینه را برای ظرفیت‌سازی و مفصل‌بندی‌های جدید در شکل‌گیری گفتمان‌های جدید آماده می‌کند. سؤال اصلی که در این مقاله در پی پاسخ گفتن به آن هستیم این مسئله است که جریان سیاسی صدر دارای چه مؤلفه‌های گفتمانی و هویتی می‌باشد؟ روش تحقیق پژوهش حاضر به صورت تبیینی و تحلیل گفتمان بوده و سعی شده دال‌های معنایی مرکزی شناسایی شده و مورد تحلیل قرار بگیرد.

واژگان کلیدی: جریان صدر عراق، هویت، گفتمان، ملی‌گرایی

۱. دانشجوی دکتری گروه اندیشه‌های سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استاد گروه علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

* m.hatami@pnu.ac.ir

۳. استاد گروه اندیشه‌های سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴. استادیار گروه اندیشه‌های سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۹/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۳۱

فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره دوازدهم، شماره پیاپی چهل و شش، صص ۲۹۷-۳۳۳

مقدمه

جریان‌های اندیشه‌ای همواره با استفاده از گفتمان‌ها و مفصل‌بندی‌های هویتی متنوع به دنبال استفاده بهینه‌تر از فضاهای مناسب برای بالا بردن میزان حداکثری تأثیرگذاری بر جامعه هستند. جریان‌های فکری و سیاسی دارای منشأ و مسیر و مقصد هستند. توانایی گسترش نفوذ آنها در برخی برهه‌های حساس زمانی و مکانی فرصتی است که می‌تواند زوال و سراسیمگی انکسار جریان سیاسی را به دامنه پیروزی بکشاند. پس افزون کردن ظرفیت جریان اندیشه‌ای و استفاده از دال‌های شناور در جهت گسترش بازوهای حزبی امری ضروری است که بی‌اعتنایی به آن قابل جبران نیست. جنبش صدر عراق پس از سقوط رژیم بعث صدام حسین موفق شد که با پشتوانه فکری بزرگان خاندان صدر به عنوان یک جریان اندیشه‌ای در صحنه سیاسی و اجتماعی عراق حضور یابد. گفتمان محمد صدر از عوامل اصلی ایجاد جریان اسلام سیاسی در بین شیعیان عراق به شمار می‌رود به نحوی که بخش عمده جریان‌های سیاسی شیعه در دوره پس از سرنگونی رژیم بعث از درون این جریان شکل گرفتند. از دیگر سو جنبش‌های نوین عراق ریشه در نارضایتی‌های سیاسی و اقتصادی دارد. فساد در سیستم اداری و رانت خواری، فقر و بیکاری، ناامنی و حضور نظامی عوامل بیگانه از عوامل موثر در نارضایتی‌های عمومی جامعه عراق می‌باشد. رهبر جریان صدر همواره در صف اول معترضین اجتماعی برای ابراز نارضایتی از اوضاع نابه سامان اقتصادی و سیاسی عراق بوده و مبارزه با فساد و اصلاحات اساسی را خواستار بوده و از این موضع هرگز کوتاه نیامده است. جریان سیاسی مقتدا صدر با مشارکت فعال و با ائتلاف‌های گوناگون گروه احرار (آزادگان) گروه سائرون (پویندگان) همواره بخش عمده‌ای از مجلس و دولت عراق را رقم زده است.

جریان صدر عراق به رهبری مقتدا صدر سعی نموده با استفاده از گفتمان ملی‌گرایی و اصلاح‌طلبی حتی فعالان مدنی غیر مذهبی را نیز جذب کرده و در تحولات اخیر جایگاه مناسبی برای خود ایجاد کرده است. این تحقیق در چند بخش و با روش تحلیل گفتمان به دنبال پاسخگویی به سؤال اصلی طرح تحقیق بوده و سعی در روشن نمودن ابهامات پیش آمده دارد. سؤال اصلی: رهبری جریان صدر و ائتلاف سائرون دارای چه مؤلفه‌های

گفتمانی هستند؟ هدف از پژوهش حاضر بررسی چگونگی ارتباط و کنش جریان صدر با حوزه‌های سیاسی اجتماعی عراق است. با توجه به اینکه محیط و بافت جامعه عراق بسیار پیچیده است بنابر این تأثیرات متفاوتی را در کنشهای اجتماعی و سیاسی جامعه به همراه دارد. جریان صدر عراق به رهبری مقتدا صدر با یک وجه کاریزماتیک سستی توانسته اعتبار و مشروعیت خود را در حوزه سیاسی و اجتماعی به منصفه ظهور رسانده و با استفاده از ابزار قدرت به هدایت همه جانبه طیف فکری خود می‌پردازد و با جهت‌دهی به مشارکت مردمی و ایجاد بسیج جمعی جویای رابطه عقلانی بین اهداف و تجهیزات سیاسی و اجتماعی است. ایجاد سیاست رقابتی و غیرت‌سازی و ترکیب عناصر دنیای مدرن با یک حس تاریخی ارزشمند، یک سیاست تلفیقی را ایجاد کرده و این همگرایی و گسترش دامنه باعث بسط گفتمان جدیدی شده و با اسطوره‌سازی‌هایی مانند الگوسازی بلاغت تکلیفی و هدایت جامعه، ناسیونالیسم عراقی و ملی‌گرایی و عناصر تجددگرایانه به همراه عناصر اسلام‌گرایانه ظرفیت‌های جدیدی ایجاد کرده و آن را به یک گفتمان ژرف مؤثر تبدیل می‌کند که سعی در ایجاد هویتی جدید بر اساس گفتمان مورد نظر خود دارد هویت جریان صدر این گونه سیطره یافته و این مفصل‌بندی بر توان توسعه سیاسی و اجتماعی این جریان می‌افزاید.

رهیافت تحلیلی: تحلیل گفتمان

اندیشمندان سیاسی برای فهم بهتر سیاست نظری به تحلیل گفتمانی پدیده‌های سیاسی و اجتماعی پرداخته و مبانی فکری جریان‌های سیاسی را از زوایای بیشتری مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند. حوزه‌های فکری پست مدرن مقوله هویت را بر اساس دال‌های گوناگون شناختی و فضاهای موجود در مفصل‌بندی‌ها جدید در قالب نظریه گفتمان به نظم کشیده‌اند. در این زمینه اندیشمندانی مانند میشل فوکو، لاکلاو موفه با به کارگیری مفهوم تحلیل گفتمان شیوه جدیدی برای تبیین مسائل سیاسی و اجتماعی ارائه نمودند. نظریه گفتمان از علوم تعبیری همچون هرمنوتیک الهام می‌گیرد و در این روش پژوهشگر سعی می‌کند تا خود را به جای عاملی که در جامعه علم می‌شود تصور کرده و بدین ترتیب مسائل اجتماعی و سیاسی را درک نماید.

در این تجزیه و تحلیل مبانی‌ای را می‌آزماید که به واسطه آن‌ها ساخت‌های معنایی شکل‌های خاص تحرکات اجتماعی را ممکن می‌کنند. در تلاش برای فهم این موارد، پژوهشگر سطح تحلیل مسائل اولویت‌بندی شده را به مفاهیم سیاسی‌ای همچون غیرت‌سازی، عاملیت، قدرت و سیطره می‌دهد. لاکلاو موفه بسط الگوی زبانی را به دانشی که خود از فرآیندهای سیاسی و اجتماعی داشتند افزودند و بدین ترتیب در حوزه پست مدرنیسم دروازه جدیدی به روی تحلیل گفتمان گشودند. (هوارث، ۱۳۷۷: ۹۸). نظریه فوکو در این باب دارای تحولات وسیعی بوده که بر اساس آن تحلیل گفتمان به شیوه‌ای برای درک بهتر جهان و فهم آن به کار رفته است. (حاجلی، ۱۳۹۵: ۶۳-۶۵) بر این راستا مفاهیم اساسی در روش تحلیل گفتمان را به صورت مختصر شرح می‌دهیم.

الف) گفتمان

در یک تعریف ساده می‌توان بیان کرد، گفتمان شیوه‌ای برای درک و فهم جهان و پیرامون است. (صالحی زاده، ۱۳۹۰: ۱)

گفتمان تأکید بر گزاره‌ها و بازی‌های فکری و زبانی جهت بازتولید هویت‌ها با توجه به مسائل اجتماعی و سیاسی مربوط دارد و اینکه در صدر خواسته‌ها چه چیزهایی باید مورد دقت و بررسی قرار بگیرد. داده‌هایی که در این گزاره جایگزین می‌شوند مربوط به نیازها و خواسته‌هایی است که در پی مشروعیت بخشی به یک متد فکری خاص است. (حاجلی، ۱۳۹۵: ۶۳-۶۵)

ب) مفصل‌بندی

مفصل‌بندی‌ها برقرار کننده روابط می‌باشند به گونه‌ای که هویت‌ها به معنای اصلی عناصر تبدیل شوند. در مفصل‌بندی دال‌های اصلی زنجیره هم ارزی تفاوت‌ها رابه وجود می‌آورند. دال‌های یاد شده، هنگامیکه در منظومه‌گفتمانی قرار می‌گیرند، از طریق هم ارزی، تفاوت‌ها و تکررها را می‌پوشانند و به آن هماهنگی می‌بخشند. مانند گفتمان ملی‌گرایی در برابر گفتمان قومیت‌گرایی اما توجه داشته باشید همواره امکان ظهور و بروز و خروج از زنجیره هم ارزی وجود دارد. (جوادی، ۲۳: ۱۳۹۰)

۳۰۱

ج) دال‌ها و مدلول‌ها

منظومه دال‌ها و مدلول‌ها نشانه‌هایی هستند که مسیر گفتمان را روشن می‌سازند. دال و مدلول در نظریه لاکلاو و موفه نقش کلیدی دارند. دال‌ها اشخاص و مفاهیم و نمادهای انتزاعی و حقیقی هستند که در چارچوب گفتمانی خاص در معنای خاص دلالت می‌کنند.

دال‌ها شامل:

۱) دال مرکزی؛ منظور انسجام معنای است که در سایه مفصل‌بندی‌ها حول دال مرکزی حاصل می‌شود.

۲) دال‌های شناور: گفتمان‌های مختلف سعی در معنی و جذب آن دارند و غیر ثابت‌اند.

مدلول‌ها:

رابطه بین دال و مدلول کاملاً اختیاری است. سوسور می‌گوید همان گونه که اکسیژن و هیدروژن با هم ترکیب می‌شوند تا آب بسازند، دال و مدلول نیز به هم پیوند می‌خورند تا «نشانه» تشکیل دهند. رابطه بین دال و مدلول قراردادی است.

سوسور می‌گوید ما معنای یک نشانه را به سبب «تفاوت» آن با سایر نشانه‌ها درمی‌یابیم. به عقیده سوسور معنا رابطه‌ای و حاصل تفاوت است. (کسرای، پورشیرازی، ۱۳۸۸:

۳۴۳-۳۴۵)

بخش اول: بحران هویت در عراق

رهبران سیاسی عراق پس از استقلال عراق در سال ۱۹۲۰ میراث نیاکان خود را دست‌مایه قوام بخشی به هویت نظام جدید قرار ندادند و بی‌توجه به مسئله ملت‌سازی که

می‌توانست زخم‌های کهنه اقوام و مذاهب را ترمیم کند هر کدام در پی اهداف خود روان شدند. نکته اصلی این است که حافظه تاریخی در چنین چیدمانی باید مورد تأکید واقع شود؛ به طور مثال پیامبران ادیان توحیدی از این سرزمین نشأت گرفته‌اند و به طور اخص بخش عمده تاریخ شیعه در عراق شکل گرفته است اما پیچیدگی جمعیتی و سلطه و حضور دشمنان بیگانه باعث شده که بیشتر تفاوت‌ها مورد سوءاستفاده رقبا و غرض‌ورزان واقع شده و اذهان عمومی به سمت تفرقه و حاشیه هدایت شوند. (موجانی، ۱۳۹۰: ۳) اما باید گفت که عوامل مؤثر بر ارزش‌ها و خصصیت متغیر نظام ارزشی یکی از عوامل دگرگونی در جوامع محسوب می‌شود و در این جهت پیدایش مصلحین و شخصیت‌های کاریزماتیک، رهبران توانمند حزبی از عوامل پویایی نظام اجتماعی و سیاسی به شمار می‌آیند که می‌توانند از درون این پراکندگی‌ها سررشته اتحاد و اتصال را در دست گرفته و در مسیر جدیدی گام بگذارند. (بشریه، ۱۳۷۳: ۷۵)

گفتمان جریان‌های کاریزماتیک می‌تواند شناسه بهتری را در مسیر فهم تحولات سیاسی و اجتماعی جامعه رقم بزند. باید گفت تنوع و گوناگونی هویتی به عنوان عناصر محرک دربی‌قراری دال‌های هویتی را می‌توان از طریق مفصل‌بندی‌های موقت میان دال‌های بی‌قرار و شناور جمع‌بندی کرده و هویت‌های جدیدی را بر آن بیفزاییم. (مجیدی، ۱۳۹۳: ۱۳۳)

گفتمان مرکزی جریان صدر

به طور مختصر می‌توان گفت گفتمان‌ها محصول جمع‌بندی نشانه‌ها حول دال مرکزی هستند. گفتمان حاکم بر جریان صدر که بیشتر توسط رهبر این جریان؛ آقای سید مقتدا صدر و اتاق اندیشه‌ای وی طرح می‌شود بیشتر پیرامون مسائل سیاسی و اجتماعی با توجه به مشکلات و فساد و معضلات اقتصادی و سیاسی و ناامنی‌های پی‌درپی به دلیل تحرکات مداخله‌جویانه نیروهای بیگانه و تروریسم ناشی از حمایت ابرقدرت‌ها رقم می‌خورد. اما نکته قابل توجه جبهه‌گیری‌های رهبر جریان صدر است که حتی از دولتی که از عوامل آن بود به دلیل نارضایتی از عملکرد دولت حمایت نکرده بلکه خود را به جایگاه عوامل شکل دهی اعتراضات و رهبری آن تبدیل کرد، سیاستی که دولت عادل عبدالمهدی را قربانی کرد. این سیاست این نکته را به دوستان گوشزد می‌کند که در

صورت عدم کفایت از حمایت جریان صدر محروم خواهند شد. (فتح الهی، ۱۳۹۸: ۱)

رهبر جریان صدر با توصیه‌های پی‌درپی در فضاهای مجازی و ایراد خطبه و سخنرانی در فضاهای عمومی به جهت‌دهی اذهان جمعی پرداخته و همراهی رهبر جریان با جامعه در برابر نارضایتی‌های موجود سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در صدر مبارزه با فساد و مفسدین نمود پیدا کرده و در این عرصه هیچ خط قرمزی قائل نیست و با سیاست‌های چرخشی در پی نشانه‌گیری مسئولان بی کفایت و کوتاه کردن دست بیگانگان از دخالت در امورات داخلی عراق و دفاع از منافع ملی در عرصه عمومی جامعه در صف معترضین قرار گرفته و به مسئولان توصیه می‌کند که برای رسیدگی به مشکلات اقتصادی و حفظ وحدت ملی از مفسدین و افراد بی‌کفایت دفاع نکرده و دست آنها را از دولت عراق باید کوتاه کرد. از جمله دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی جریان صدر تأکید بر ناسیونالیسم عراقی و جنبش اصلاحات برای سامان‌دهی دولت و تشکیل دولت و انتخاب وزرای تکنوکرات و بهبود خدمات اجتماعی و محدود کردن حشدالشعبی (بسیج مردمی عراق) از خدمت در امور سیاسی و دولتی است. (جعفرزاده، ۱: ۱۳۹۷)

دال ملی‌گرایی در گفتمان صدر: مقتدا صدر در انتخابات سال ۲۰۱۸ گفتمان تازه‌ای در پیش گرفته که یکی از مشخصه‌های مهمان ملی‌گرایی به جای فرقه‌گرایی و طائفه‌گری بود. ظاهراً صدر به این نتیجه رسیده بود که به جای تعلقات طایفه‌ای باید گفتمان ملی‌گرای را جایگزین کند. به همین دلیل پس از ائتلاف با احزاب کمونیست، مدنی و لائیک، لیست سائرون را تشکیل داد. تکیه بر تکنوکراسی برای اداره امور کشور نیز در همین رویکرد می‌گنجد. دعوت از فن‌سالاران برای تشکیل دولت نیز در همین راستا است. رویکرد مقتدا صدر در مورد مقابله با نفوذ خارجی‌ها و اعتقاد به حفظ استقلال و تمامیت ارضی عراق مسئله‌ای است که باعث خرسندی تمام ازاداندیشان عراقی است. مقابله زبانی و عملی با اشغال‌گران امریکایی بر این اساس است. (شهیدی، ۱۳۹۷: ۳-۸)

دال‌های شناور و مفصل‌بندی گفتمان

هنگامی که در فضای گسترده جامعه عراق تأمل کنید متوجه گروه‌های متعدد قومی، عشیره‌ای و مذهبی می‌شوید که هر کدام خواهان سهم خود از حکومت عراق هستند. شکاف‌های متعدد درون جامعه مانند: سنت‌گرا و مدرنیته‌گرا، جنسیتی، سنی، ملی‌گرا و

قوم‌گرا و گروه‌های دیگری دیده می‌شود همچنین سرشت و خصلت هر گروهی شیوه عملکردان را تعیین می‌کند. مثلاً شیوه عمل یک جنبش مذهبی طبعاً تحت تأثیر اصول عقایدیان قرار می‌گیرد. اما با استفاده از مکانیسم‌ها و رویکردهای متفاوت می‌توان در جهت اثر بخشی و نفوذ نسبت به این گروهها تدابیری اتخاذ کرد. با مفصل‌بندی حول یک گفتمان خاص آن‌ها را جذب کرد و جریان فکری نیرومندتری به وجود آورد و عرصه نفوذ فکری یک جریان و یا حزب را گسترش داد. (بشیریه، ۱۱۱: ۱۳۷۹-۱۱۲) البته جریان اصلاح‌طلبی صدر با زیر سؤال بردن برخی از مسائل فرهنگ سیاسی و اجتماعی مانند: قوم‌گرایی و عشیره‌گرایی و سیستم سهمیه‌بندی به تحولات جدیدی دست پیدا کرده است. در عین حال نیز باید محتاط عمل کند و در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی هماهنگ عمل نماید. اصلاح‌طلبان سیاسی و اجتماعی که در پی جمع مقدسات مذهبی و تکنوکراسی بودند، قبل از هر چیزی مشغله ذهنی مذهبی داشتند و هم‌اکنون رو خطابه‌های آن‌ها به صورت اشاره به سیاست پرداخته است. در عین حال ورای طرح‌های آشکار به کنش‌های اجتماعی می‌رسیم که رهبران جنبش‌های اصلاحات در پی ایجاد تراکنش‌های سیاسی وسیع بوده‌اند و رفتار سیاسی اعضای این جریان روند آن را پررنگ‌تر کرده است. (بدیع، ۱۳۷۶: ۱۴۱-۱۴۲)

از سوی دیگر ورود مقتدا صدر به صحنه درگیری نظامی با آمریکا پس از توقیف هفته‌نامه (الحوزه) در شهرک صدر نشانگر یک استراتژی بود، احیای فرهنگ مقابله با اشغالگران و مقابله با داعش نیز مجاهدت در راه حفظ آزادی و استقلال ملت قابل ملاحظه است. در این حرکت دال مجاهدت برای تمامی آزادی‌خواهان در راه حفظ آزادی چشمگیر است و می‌تواند منجر به جذب افکار رهایی‌بخشی برای همه آزادی‌خواهان جهان باشد و این محبوبیت در سطح بالایی مورد تحسین قرار می‌گیرد و منجر به ایجاد الگوی حریت شده و بر وجه اقتدار کاریزماتیک رهبر جریان صدر می‌افزاید. (شبستان، ۱۳۹۸: ۱)

دال جهاد

دال جهاد و مبارزه با دشمنان بیگانه باعث همراهی و همدلی ملتی می‌شود که به انگیزه مجاهدت دست یافته باشند. ایجاد انگیزه باعث جذب دال‌های شناوری می‌شود که در

شکاف‌های اجتماعی پراکنده شده و می‌توان با بسیج آن‌ها و مفصل‌بندی به موقع پیام‌های گوناگونی را در جهت روشن شدن مدل‌های بسیار به کار برد.

(۱) همراهی در موضع مجاهدت

(۲) مبارزه جهت حفظ امنیت ملی

(۳) دفع ظلم ظالمان و حفظ حیثیت و استعمارستیزی

اما از آنجایی که حضور بیگانگان ارمغانی جز ناامنی برای کشور عراق به همراه نداشت بار دیگر مسئله ظهور داعش و سقوط شهرهای اهل تسنن در سال ۲۰۱۴ ضربه سختی بر عراق وارد آورد و فجایع بسیاری به همراه داشت. در این میدان مقتدا صدر نیز به عنوان رهبر جریان صدر در کنار دیگر مراجع شیعه اعلان جهاد می‌دهد. (جعفر زاده، ۱۳۹۷: ۱)

اجرای عدالت و تحقق صلح و امنیت بین‌الملل در چارچوب عدالت، متوقف بر جهاد در سطح جهان است. هویت اسلامی بر این اساس با جهاد واقعی حفظ می‌شود و نه جهاد داعشی، این‌ها نظریات اسلام در وجوب جهاد است. (کعبی، ۱۳۹۷: ۱)

اعلان جهاد توسط مقتدا صدر به عنوان یک امر واجب برای دفاع از وطن و ناموس و امری که بر هر شخص عاقل و مسلمان واجب است در کنار فتوای دیگر مراجع شیعه، تأثیر قابل توجهی بر میزان نفوذ گفتمان جریان صدر داشت چرا که دفاع از شأن انسانی و حفظ حرمت و موجودیت بر هر انسانی واجب است.

دال ناسیونالیسم عراقی

مقتدا صدر رهبر جریان صدر عراق در سال ۲۰۱۸ مرام‌نامه سیاسی در جهت ائتلاف با جناح کمونیسم عراقی را رقم زد. ائتلافی که نشانگر بینش ناسیونالیسم عراقی و مردم‌سالاری و تکنوکراسی بود (ائتلاف سائرون). دال ناسیونالیسم دارای بالاترین تأثیر در روند ملت‌سازی در جوامع گوناگون می‌باشد. سیمان اجتماعی که دایره اتحاد و وفاق را در جامعه افزون کرده و در جذب فعالان مدنی منفعل پتانسیل بالایی را می‌تواند ایجاد کند. (شیعه، ۱۳۹۸: ۱ - ۳)

خطبه‌ها و توصیه‌ها و دال رهایی بخشی

با توجه به بنیادهای خانوادگی صدر؛ تاسی به راه و رسم پدر به عنوان اولین بنیان‌گذار نماز جمعه در عراق و شهدای ارجمند و فرهیخته خاندان صدر در مبارزات ضد

استعماری و دفع ظلم ظالمان و مقابله با فساد مفسدین قابل ملاحظه است؛ اینک نقش مقتدا صدر به عنوان یک رهبر کاریزما برای اجرای وظیفه به حکم عقل و خواسته‌های طیف فکری این جریان با ارسال توصیه‌های رهایی بخشی و دعوت به مقابله با ظلم و فساد و دفع دخالت بیگانگان و کوتاه کردن دست سهم خواهان از کیسه منابع ملی عراق بود. ایجاد آگاهی در اذهان عمومی و پاسخ به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و هویت بخشی به ملت عراق با حفظ شعار وحدت در خطبه‌های رهایی بخش نماز جمعه زوایای جدیدی را روشن می‌کند. مقتدا صدر در پیامی مؤمنین را به شرکت در نماز جمعه دعوت می‌کند.

«دعوت می‌کنیم مؤمنین و ارتش اصلاحات را برای نماز میلیونی جمعه که فاسدان را به لرزه در می‌آورد و ظالمان را ذلیل کند و در آن مظلومان رفعت پیدا می‌کنند.» (صدر، ۱: ۲۰۲۰: ۲۰۱۵ کد: ۱۵۹۱۵)

خطبه‌های سیاسی و عقیدتی نماز جمعه در مسجد کوفه بار گفتمانی کلان و نفوذ وسیعی دارد و بر توان مسلمین جهت افزایش بسیج عمومی و آگاهی اذهان جمعی می‌افزاید. اگر در متن توصیه به نماز جمعه دقت کنیم، توصیه‌ها را این‌گونه دریافت می‌کنیم:

معنای تحت‌اللفظی

در توصیه به شرکت در نماز جمعه دال‌های زیر نهفته شده است:

به لرزه درآمدن فاسدان = متزلزل شدن جایگاهشان

ذلیل شدن ظالمان = خواری و کم شدن جایگاهشان

رفعت یافتن مظلومان = مرتبه یافتن و ارزشمندی وجودی

با شرکت در نماز جمعه حرکتی خروشان به وجود بیاورید.

در حقیقت هویت اجتماعی با آگاهی انسانی بنیاد گذاشته نمی‌شود، بلکه در ظهور جنبه مورد معاینه، یعنی واقعیتی که با ما مواجه می‌شود، بنیاد گذاشته می‌شود. مسائل فهم و تأویل می‌شود و جهت‌گیری‌ها صورت‌بندی می‌شود. حرکت روبه‌جلو و جمعی مسلمانان در نماز جمعه همراه با آگاهی به ایجاد تفاهمی در سطح رفتارها منجر شده که باعث رسوایی و به لرزه درآمدن ظالمان و فاسدان شده و با مدیریت گفتمان صحیح امام

جماعت در خطبه‌ها، مسلمانان از زنجیر اسارت بی تفاوتی آزاد می‌شوند. (فتحی، ۱۳۸۷: ۸-۱۰).

قسمت‌هایی از خطبه‌های نماز جمعه که توسط مقتدا صدر ایراد شده است را برای نمونه بازگویی و بررسی می‌کنیم:

بیدار شوید و بگوئید به تمامی، سلام و سلامتی
که بر عراق و اهل عراق است
بیدار شوید و بگوئید

۳۰۷

هرگز طائفی‌گری و هرگز فساد و هرگز مخاصمه

و هرگز ارهاب و هرگز مهاجم و اشغالگر را نمی‌خواهیم

و نمی‌پذیریم بله بگوئید این عقیده را، عراق عراق ماست و وطن وطن ماست.

و عراق بر ذمه شماست که آن پایتخت دین و پایتخت مذهب و انسانیت و اصلاح می‌باشد و تمام چشم‌های مظلومان در شرق و غرب عالم به آن دوخته شده است.

بله بگوئید عراق عراق ماست و وطن وطن ماست و خیرات آن برای ماست نه برای دزدان و فاسدان وای عراقی‌ها شما از هر طایفه و هر مشرب‌ای از اسلام باشید یا مدنی یا اینکه مسلمان باشید یا مسیحی و یا غیره همگی هم‌وطنیم و مکرم و بزرگواری بله یاری کنید تا یاری شوید.

من عراقی‌ام. (عراقی، ۲۰۲۰: ۱۴۴۲: ۱)

تحلیل پیام‌های خطبه

توصیه‌های مقتدا صدر در این امر خطیر شامل دال ارزش‌های ملی‌گرایی جهت حفظ اتحاد و یکپارچگی عراق به تمام طوایف اعم از مسلمان و غیرمسلمان و قابل احترام بودن آنهاست.

و این خطابه با وسیع‌تر کردن حوزه گفت‌وگو و مفصل‌بندی اندیشمندان غیرمذهبی عراق جهت اتحاد ملی بر شعاع گفت‌وگو مرکزی افزوده و منجر به جذب دال‌های شناوری می‌شود که در یک بی تفاوتی گرفتار شده و منفعل رفتار می‌کنند.

قسمت‌های دیگر این خطبه چنین توصیه می‌کند:

حفاظت و مبارزه کنید مانند گذشته

عشق به وطن از ایمان است

و نباید فراموش کرد، (از مقتدا)

مخاطب قرار دادن اقشار مختلف جامعه و اهمیت دادن به جایگاه مردمی دامنه هم ارزی

را افزایش می‌دهد و در بخش بعدی خطاب به اقوام مختلف با احترام چنین می‌گوید:

جایگاه شیعه رفیع و بلند است

جایگاه سنی در سر و مغز است

جایگاه مسیحی اشد است

صائبی جایگاهش سیماست

ایزدی جایگاهش مودت است

اسلامی جایگاهش نهایت است

مقتدا صدر خطاب به عشایر و طوایف عراق با احترام چنین می‌گوید:

مدنی خرد تمام است

عربی بی‌نیاز است

کردی روشنایی است

آشوری پر از شور و نشاط است

ترکمنی مورد تقدیر است

کلدانی پیشگاه است

شبکی کامل است

«من یک عراقی هستم.»

این توصیه خطاب به همه طوایف و ادیان عراق بود، جمع مردم عراق با همه قومیت‌ها

و طوایف و ادیان که باید بر ملیت عراقی خودآگاه باشند. مقتدا صدر می‌گوید در این امر

خطیر یاری کنید تا یاری شوید و همه با هم می‌توانیم آینده عراق را بسازیم و به آن

سلام کنیم؛ تا از خطرات طائفی‌گری و قشری‌گری و فساد مفسدین و دشمنان بیگانه و

نفوذی‌ها نجات بیابیم. (Twitter.com/Mu2-Alsadr 2020:1)

توصیه به دال وطن دوستی

باور والتزام به حفظ تمامیت ارضی و حفظ منافع ملی یکی از ستونهای اصلی همبستگی واتحاد ملی است. توصیه مقتدا صدر به ملت عراق: این وطن، وطن ماست و خیرات و مبرات آن برای شماست، پس ای طوایف از هر نژاد و مذهبی که هستید آن را پاس بدارید. عراق فرزندان بسیاری دارد و دین و انسانیت در پاسداری از آن به شما توصیه می‌کند و هر دو امر به این مسأله تأکید دارند. و این توصیه مقتدا صدر به همه ملت عراق است. (عراقی، ۲۰۲۰: ۱۴۴۲: ۱)

۳۰۹

تأکید و توصیه بر دال ملی‌گرایی و ناسیونالیسم عراقی

تأکید بر هویت عراقی

افراد هر جامعه‌ای دارای یک هویت فرهنگی هستند. هویت فرهنگی جامعه و هویت اجتماعی افراد آن جامعه مستقل از یکدیگر نیستند. مقتدا صدر با تأکید بر مفهوم ملت و با فاصله گرفتن از گفتمان متصل به گذشته رژیم بعث عراق که مروج ناسیونالیسم عربی یعنی درعراق بود ازان فاصله گرفته و با محکوم کردن آن و منفور دانستنش هویت غالب جدیدی را برای عراق برانزده می‌داند. هویتی فراتر از هویت عربی و این‌گونه عرصه گفتمانی جریان صدر گسترش یافته و از دال‌های شناوری که دچار انفعال سیاسی شده‌اند در یک مفصل‌بندی مناسب استفاده می‌کند. وی خود را شخصی با آرمان ملی‌گرایی و اصلاح‌طلب نزد اذهان عمومی کشور معرفی نموده و بر هویت ضد آمریکایی و فساد ستیز خود، هویت ملی‌گرایی را افزوده و در صدر گفتمان خود قرار می‌دهد.

ناسیونالیسم عربی بر تاریخ تحولات عراق اثرات ژرفی به جای گذاشته است. تندروی‌ها و سرکوب‌گری‌های حزب بعث عراق نسبت به قومیت‌های غیرعربی جهت پایه‌گذاری ناسیونالیسم عربی باعث فاصله‌گذاری میان این قومیت‌ها و حکومت مرکزی و شکاف‌های اجتماعی شد. بعد از فروپاشی رژیم بعث عراق دگرباره این قومیت‌گرایی و هویت‌های قومی جان تازه‌ای گرفته و موج جدیدی از سهم‌خواهی و رقابت میان آن‌ها به وجود آمد. اما ناسیونالیسم عراقی و ملی‌گرایی جریان اصلاح‌گرای صدر عراق به طور واضح و روشنی با آن متفاوت است و این ملی‌گرایی در جهت وفاق و وحدت‌بخشی به

اقوام گوناگون در روند ملت‌سازی عراق برای دفاع از منافع ملی عراق و جلوگیری از دخالت بیگانگان و سهمیه‌بندی شدن عراق و در خطر افتادن یکپارچگی آن است. تأکید مقتدا صدر بر این پیام که من یک عراقی‌ام، آیت‌های گوناگونی را متبلور می‌سازد؛ و در تلاش برای جذب حداکثری فعالان مدنی غیر مذهبی و منفعل در جهت ساخت آینده عراق است و ائتلاف سائرون نشان دهنده توجه به همین مسأله است.

ملی‌گرایی دال ایده‌آلی است که برای حفظ استقلال و وحدت و هویت مردمانی است که با تحریک نخبگان بیرونی امنیت داخلی خود را از دست داده‌اند. حس وطن‌پرستی عقیده‌ای است که می‌تواند زمینه یکپارچگی جوامع و اقتدار و سربلندی آن‌ها را فراهم کند. این حس وفاداری و ایثار ملت را در جهت دفاع از وطن و مقاومت و حتی پیروزی بر بیگانگان تقویت کرده و هویت ملی را نمایان می‌سازد. (نواختی، ۱۳۸۹: ۳۷۰ - ۳۵۵) دال دفاع از وطن در برابر سلطه بیگانگان و نظامیان آمریکایی که امنیت و منابع عراق را به خطر انداخته‌اند، تأثیر وسیعی بر افکار عمومی، فعالان مدنی و نخبگان سیاسی دارد.

دال استعمارستیزی

مقتدا صدر در صفحه تویتش بارها این پیام را منتشر کرد: ما حضور نظامی امریکا در عراق را اشغالگری می‌دانیم و ضمن تاکید بر لزوم خروج نظامیان امریکایی از عراق گفت: امریکا نباید عراق را به درگیری واشوب بکشاند. (Mu 2-alsadr@25december;2020) سلام الشمری عضو فراکسیون سائرون در پارلمان عراق روز پنجشنبه از گروه‌های سیاسی کشور خواست تا با تصویب قانون خروج نیروهای خارجی از عراقان را سرعت ببخشند. (شجاعیان، ۱: ۱۳۹۷) نماینده ائتلاف سائرون در پارلمان عراق گفت: امریکا از سال ۲۰۰۳ تا کنون در راستای ممانعت از پیشرفت‌های عراق حرکت می‌کند و همه بر سرپایان دادن به حضور امریکایی‌ها در عراق اصرار دارند. (شجاعیان، ۱: ۱۳۹۸) دال استعمارستیزی مدلولی را که در ذهن متبلور می‌کند آن‌قدر روشن است که می‌تواند نشانگر بیان علت بحران اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، بهداشتی و امنیتی باشد.

دال دفاع از وطن نشأت گرفته از فرهنگ عاشورایی:

دال ایثار و شهادت در ایدئولوژی شیعه برگرفته از فرهنگ عاشورا بوده که راز ایستادگی و مقاومت در برابر دشمنان است و عزت نفس را به نمایش می‌گذارد تا جایی که زندگی تحت لوای ظلم و فساد را چیزی جز ذلت و خواری نمی‌داند.

در جوامعی که چنین الگوهایی ترویجی دارند فرهنگ شهادت و ایثار و معنویات زنده می‌شود. دال‌ها و مدل‌های فرهنگی که در بحث ایثار و صبر و استقامت نهفته است می‌تواند انسان عاقل شناسا را به تحمل سخت‌ترین مصائب و مشکلات و مواجهه با شرایط سخت بحرانی یاری کند و جریان صدر همواره از این موضوع غافل نبوده و این توصیه را در مواقع مناسب به ملت عراق گوشزد می‌کند: وطن دوستی از ایمان است پس یاری کنید تا یاری شوید.

در حقیقت معنویات همان روح جامعه است که در بدن اجزاء جامعه باعث جلوگیری فساد و سکون قدرت می‌شود.

در همین راستا به مصادیقی چند اشاره می‌کنیم:

- تاکید بر جذبه‌های فرهنگ عاشورا و برقراری مواکب برای اربعین حسینی و سخنرانی و مراسم دعا
- تأکید بر جذبه‌های ارزشهای انسانی اسلامی
- استفاده از سرایا السلام و جند المهدی برای برقراری نظم و امنیت و کمک رسانی در موارد ضروری
- تبیین دال ایثار در عرصه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی توسط جریان صدر و دستگیری از مستضعفان (عراقی، ۱۴۴۳: ۵۱۱)

در گفتمان مرکزی جریان صدر، رهبر این جریان مقتدا صدر به عنوان یک شخصیت برجسته و مونولوگ، شریان اصلی جریان صدر را هدایت و مدیریت می‌کند. وی با جذبه کاریزماتیک و نفوذ اجتماعی وسیع اهداف جریان صدر را روشن می‌کند؛ وی می‌گوید:

امروز در برابر چالش‌هایی مانند فساد رهبران سیاسی، اندیشه‌های منحرف فرقه‌ای و دخالت‌های بیگانگان در عراق خواهیم ایستاد. «من یک عراقی‌ام و از تحدید نمی‌ترسم»

صدر افزود:

جلوی نفوذ فرومایگان و دخالت بیگانگان و سخنان یاوه‌گویان را می‌گیرم و از ارزش‌های نیاکانمان دفاع می‌کنیم و اهدافمان را که تقسیم عادلانه ثروت نفت به سود مردم و از بین بردن فقر در عراق است را محقق می‌کنیم. (Twitter.com/mu2Al sa dr, 2019)، (عراقی، ۱۴۴۲:۱)

در حقیقت پاشنه آشیل گفتمان صدر در شبکه‌های اجتماعی تبیین دال اصلاحات و مبارزه بانفوذ بیگانگان و نشئه مداخله‌جویانه مفسدانی است که به دنبال منافع شخصی و یا گروهی دست به غارت منابع ملی عراق می‌زنند و فقر اقتصادی و بیکاری مردم مستضعف عراق که آنها را به سختی دچار کرده بر عهده آنان است. پس با نشان دادن عرصه غیریت‌سازی عزم خود را راسخ کرده تا به مقابله با آنها و حمایت از مستضعفان بپردازد. مقتدا صدر با استفاده از شبکه‌های اجتماعی توصیه‌های خود را این گونه به ملت عراق می‌رساند، نمایش و بیان جملات کوتاهی که تأمل برانگیز است. برای مثال: این جمله که در کانال‌های تلگرامی و تویتر جریان صدر به صورت چرخشی تکرار می‌شود:

«اجازه نخواهیم داد عراق مستعمره بیگانگان شود.»

- نه شرقی و نه غربی -

«کشور عراق قوی و دارای حاکمیت است.» (عراقی، ۱۴۴۲: ۱):
۱۴۲۶۵۱۱) توجه به دال استقلال در توصیه‌های مقتدا صدر بسیار چشمگیر است وی حاکمیت و قدرت استقلال عراق را گوشزد می‌کند.

تبیین جایگاه رهبری در جریان صدر

نخبه‌گرایی و لزوم رهبری مصلح

نخبه در لغت به معنی برگزیده، خبره و زبده می‌باشد. تأکید بر برتری نخبگان ویا وجود یک رهبر کاریزما تیک در یک جریان سیاسی میزان احتمال تعویض جایگاه رهبری و انتخاب به طور مستقیم را سخت می‌کند. محبوبیت یک حزب و یا جریان سیاسی به واسطه یک رهبر کاریزما و ارتباط گسترده وی در روابط درون حزبی و برون حزبی ممکن است منجر به یک موفقیت گذرا ویا مقطعی شده و شاید موفقیت دگرباره جریان سیاسی بسته به پیدایش رهبری با همان ویژگی و وزن سیاسی باشد. (موثقی، ۱۳۹۱: ۳۸۳) جریان صدر با توجه به پیشینه و رهبری نیایی خاندان صدر در تاریخ عراق متبلور و ریشه دار بوده و در حال حاضر نیز توسط مقتدا صدر به عنوان یک رهبر کاریزما و صاحب نفوذ اهدافی را دنبال می‌کند که تحت این شرایط به صورت نسبتاً موفق خود را در جامعه عراق و در حوزه سیاسی مذهبی و اجتماعی رشد داده و برای رقبا به صورت همه جانبه رقابتش را ظهور و بروز داده است. مقتدا صدر با ویژگی کاریزماتیک نقش همان رهبری را ایفا می‌کند که جریان صدر برای توسعه اهداف و گسترش روابط درون حزبی و برون حزبی به آن نیاز دارد. بر این اساس می‌توان به عوامل مؤثر در روانشناسی اجتماعی اشاره داشت، این عوامل عبارتند از: احتیاج مذهبی توده‌ها که به حزب یا جریان سیاسی منتقل می‌شود، وزنه گروه‌ها، نیروی عادات وخواسته‌ها و خلاصه بی تفاوتی توده‌ها در مورد عملکرد مؤثر دموکراسی، یعنی توده مردم به خواست خود اختیار را به دست نخبگان می‌سپارند. (میخلز، ۱۳: ۱۳۶۹) از دیگر سو گروهی بر این باورند که تاریخ به وسیله افراد و شخصیت‌های نخبه ساخته می‌شود و نخبگان کسانی هستند که بر اثر نبوغ روح جامعه را درک می‌کنند و جهت‌ان را تشخیص می‌دهند. علاوه بر آن ایجاد حس نیاز به رهبری نخبه باید در جامعه اشاعه پیدا کند. رهبری که بتواند اوضاع نابسامان عراق را درک کرده و برای نجات از مشکلات نسخه‌ای خاص بنویسد. رهبری مصلح و توانمند که برای حفظ منافع ملی عراق و کوتاه کردن دست مفسدین بتواند به مقابله با آن‌ها پرداخته و برای چالش‌های پیش رو با ایستادگی چاره‌ای بیندیشد. (الزیدی، ۱۴۳۵: ۳)

مقتدا صدر که طرفداران و طیف فکری وی، او را «سید القاند» می‌نامند، همواره یکی از برجسته‌ترین چهره‌ها در میان سیاست‌مداران صحنه سیاسی کشور عراق بوده است. آیتم‌هایی که به وی قدرت نقش‌آفرینی داده ناشی از برخورداری از حمایت‌های داخلی و البته خارجی بوده است. او چهره‌ای مذهبی از خاندانی سرشناس، جوان‌گرا و مقتدر است که خود را ضد آمریکا و اسرائیل و مستقل از قدرت‌های خارجی نشان داده است. با توجه به شعارهایی همچون فرا طایفه‌گرایی مانند «قرار نا عراقی» و «انا عراقی»، نوک پیکان تغییرات را به سوی مقابله به سهمیه‌بندی و تعیین کابینه بر اساس چینش پارلمانی بر اساس قدرت احزاب قرار داده و اگر چه او سمبل سیاست‌های تند چرخشی و متغیر و متنوع است، اما همچنان در عرصه سیاسی عراق محل اثرگذاری خواهد بود. (شمس‌آبادی، ۱۳۹۹: ۱)

عوامل اثرگذار بر مسئله تطبیق و یا غیرت‌سازی درگفتمان سیاسی

۱) ابعاد روحی و روانی و خانوادگی رهبر و مدیران فکری که مسیر پرورش را پایه‌گذاری می‌کنند.

۲) مسائل غالب اثرگذار محیط و جامعه بر جریان سیاسی

۳) هویت و فرهنگ عمومی جامعه

۴) جریان‌های محیطی و پیرامونی، مشکلات امنیتی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی اگر هر کدام از این آیتم‌ها تأثیر بیشتری بر مسیر فکری داشته باشند آن قسمت محکم‌تر پایه ریزی می‌شود. (نوریان، ۹۳: ۱۳۹۳)

۱-۱- ابعاد روحی و روانی مقتدا صدر رهبر جریان صدر:

سید مقتدا صدر فرزند شهید سید محمدصادق صدر از مراجع تقلید شیعه و عالم مجاهد که در دوران حکومت بعثی صدام به درجه شهادت رسید. به دلیل نقش محوری خاندان او در مبارزه و مجاهدت به ناگزیر به زندگی مخفیانه روی آورد. وی هسته اصلی جماعت (صدر ثانی) را تشکیل داد و در این مسیر پدر را به عنوان یک الگوی کامل برگزید. سرانجام برای حفظ جان خود مانند بسیاری از رهبران گروه‌های سیاسی مختلف عراق در سال‌های دیکتاتوری رژیم بعث صدام به ایران وارد شد. او توانست با پایداری و ارتباط‌های گسترده تلفنی با اقوام و دوستان و طرفداران پدر روابط خود را حفظ کرده

و مسائل مختلف سیاسی و اجتماعی را بررسی کند و به این ترتیب ۴ سال در ایران با تحصیل در حوزه قم سپری شد و سرانجام در سال ۲۰۱۱ با آرام شدن اوضاع سیاسی و اجتماعی عراق به نجف بازگشت. (جعفرزاده، ۱۳۹۷: ۱) مقتدا صدر شخصی احساسی و طرفدار قشر مستضعف می‌باشد و یکی از شعارهای مهم وی خدمت رسانی به مردم و خصوصاً رسیدگی به اقشار محروم عراق است. جریان صدر ریشه در توده‌های محروم دارد و به همین دلیل و با توجه به روحیه اعتراض آمیزی که دارد، نماینده آن‌ها در مطالبات از دولت شده است. (شهیدی، ۱۳۹۷: ۷) سید مقتدا صدر در توثیق خود با عزت نفس و اراده چنین می‌نویسد: بیگانگان هیچ جایی در کشور من ندارند. وی افزود: حاکمیت، آزادی و اصلاح مطالبات ریشه‌ای مردم هستند. مردمی که عاشق وطن یکپارچه هستند. وی در پایان مردم را به ادامه تظاهرات و همچنین مشارکت در تجمع میلیونی روز جمعه علیه حضور امریکایی‌ها در عراق، تشویق کرد. (العالم، ۱۳۹۸: ۱)

جنبه‌های گوناگون اقتدار در رهبری جریان صدر

- مقتدا صدر دارای اقتدار نیایی و میراثی است که توجه به آن برای تمامی طرفداران جریان صدر چشمگیر بوده و تاریخ اجتماعی و اذهان عمومی عراق بر آن گواهی می‌دهند. مشروعیت مردمی یکی از ارکان اقتدار جریان سیاسی است.

- اقتدار کاریزمایی که با توجه به نفوذ و جاذبه شخصیتی رهبر جریان صدر قابل مشاهده بوده و در طیف فکری جریان صدر بسیار محترم و خاص است. واز وی به عنوان القاعد یعنی رهبر نام برده می‌شود. (نادمی، ۱۳۸۲: ۷۹۰۸۰)

می‌توان گفت اقتدار منعکس کننده ظرفیت‌های درونی است و علاوه بر عوامل مادی حاکم بر شخصیت رهبری عناصر روحی و روانی نیز مسیر جهت‌گیری‌های فکری وی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. گاهی مصلحت‌اندیشی و گاهی تند روی، پذیرش و جهت‌گیری‌های مسائل را مبهم جلوه می‌دهد. اما مسئله مهم حیطه اثر گذاری و اثر پذیری است.

در پاره‌ای مسائل دیده می‌شود که رهبر جریان به جهت‌گیری‌های فکری و دال‌های فرهنگی و انگاره‌های اجتماعی با دید اولویت‌بندی نگرینسته و بایسته‌ها مشخص می‌شوند و در این خط هویت کنشگران از زوایای حیطه انتخاب یا انتصاب تعیین

می‌شود اما نکته مهم در اصل شیوه تأثیر پذیری و اطاعت اعضا در همه امور است (مشیرزاده، ۱۳۸۸: ۳۷۸)

جابه‌جایی اعتبار و غیریت‌سازی

در این زمینه برای نمونه از اعتراضات ماه اکتبر در عراق (۱۳۹۸ شمسی) مسائلی را بیان می‌کنیم. مقتدا صدر با محوریت ائتلاف سائرون درحالی که دارای جایگاه سیاسی مشخصی بود در جریان اعتراضات مردمی به جایگاه اجتماعی تغییر موضع داده و درحالی که با ائتلاف سائرون در دولت حضور داشتند از حمایت دولت عادل عبدالمهدی دست برداشته و خود رهبری اعتراضات اجتماعی را بر عهده گرفتند و نخست‌وزیر مستعفی عراق که در حقیقت به نوعی از کابینه ائتلاف سائرون بود، قربانی شد. این چرخش موضع برای نشان دادن همدلی با جامعه و تأیید نارضایتی مردمی بود که دست به اعتراض گشوده بودند. با این جابه‌جایی اعتبار مقتدا صدر اعلام نمود که حمایت از حقوق مستضعفان جامعه در اولویت قرارداد و هرگز از کسانی که در آزمون خدمتگزاری و رعایت حقوق جامعه بازنده شده‌اند حمایت نمی‌کند.

اما کناره‌گیری نخست‌وزیر، جریان صدر را وارد مرحله پیچیده‌تری کرد مقتدا صدر در طی یک نامه رسمی معرفی نخست‌وزیر را به برهم صالح رئیس‌جمهور عراق واگذار کرد تا هم وجهه مردمی خود را حفظ کرده و زمینه نفوذ اجتماعی‌شان را گسترش دهند و هم از نمایش عریان قدرت جلوگیری کرده باشند. (فتح‌اللهی، ۱۳۹۸: ۱)

رابطه انتظار و اطاعت حزبی در جریانهای کاریزماتیک

در جریان‌های سیاسی اقتدارگرا و کاریزماتیک خروج فردی که از اطاعت رهبر جریان، سر باز می‌زند بسیار گران تمام می‌شود؛ چون این خروج ضربه‌ای برای اتوریته حزبی رهبر است و حتی گاه کار به خشونت واقعی و یا اتهام‌زنی می‌رسد.

(حمید الشاکر) روزنامه‌نگار، در توئیتر خود می‌نویسد:

کسانی که مقتدا صدر از گروه خود رانده است کسانی هستند که آن‌قدر بزرگ شده‌اند که دیگر نمی‌توان مهارشان کرد و در حقیقت حق و حقوق حزبی را نمی‌پردازند. (میدل

ایست، ۲۰۱۹: ۱)

اطاعت حزبی بر مفهوم کلمه طاعه و وفاداری و به متابعت برمی‌گردد و در پی خود تکالیفی در بردارد. فرمان‌برداری کردن در این طیف باید با طیب خاطر و از همه جوانب باشد. این نوع از اطاعت یک قیاس ایدئولوژی نیز هست چرا که بیانگر تعهد ارزشی است و اگر در حلقه‌های مختلف حزبی وظایف اعضای حزب با تعهد و به درستی انجام نشود، اصول حزبی نیز از قاعده و نظم خود بیرون می‌رود و این آشفتگی اوضاع حزب را نا به سامان می‌کند.

در رابطه پیروان جریانات کاریزمایی باید گفت، پیروان باید در حلقه مریدان رهبر باشند و دائماً خصائل خارق‌العاده به پیشوا نسبت دهند؛ بنابراین تا زمانی که صفات رهبری از نظر پیروان چنین باشد محبوبیت رهبر نیز فزونی می‌یابد.

رابطه بین رهبر و مریدان یک رابطه عاطفی است نه عقلانی. رهبر به طور پیوسته باید حرکت آفرین بوده و لحظه‌ای آرام ننشیند، جسارت، شجاعت و مخاطره‌جویی از خصوصیات بارز چنین رهبری است.

مشروعیت کاریزماتیک زبینه قامت رهبر است و به ندرت قابل انتقال است. مگر اینکه کسی تمام این شرایط را داشته باشد؛ بنابراین اطاعت در این نمونه از جریان سیاسی به رضایت‌مندانه‌ترین شاخص خود می‌رسد. (حاتمی، ۱۳۷۷: ۷۷-۸۰)

مؤلفه‌های گفتمانی مقتدا صدر همواره با جملات کوتاه و پرمغز بوده که بتواند در میان پیروان شور و هیجان لازم را ایجاد کند. برای نمونه قسمتی از یک رزومه کاری را که در کانال وزیر القائد، صالح محمد عراقی از اعضای مورد اعتماد مقتدا صدر می‌باشد را بیان می‌کنیم. در این رزومه به خوبی بخش انطباق و غیریت‌سازی مشخص شده است.

مشارکت رهبر و جریان در مواجهه با بعثی‌ها

مشارکت رهبر و جریان در مواجهه با داعش

مشارکت رهبر و جریان در مواجهه با اربابین

مشارکت رهبر و جریان در مواجهه با تقسیم و انفصال

مشارکت رهبر و جریان در مواجهه با فاسدین

(Archives230: saleh-iq.com/2020/20/23)

این رزومه به روشنی جهت‌گیری‌های رهبر جریان صدر و اطاعت اعضای جریان را نشان می‌دهد؛ و نشان می‌دهد که شهامت رهبر کاریزماتیک جریان صدر باعث شده تا در همه صحنه‌های سیاسی و نظامی و اجتماعی در پی ایجاد اصلاح و امنیت عراق بوده و اگر در برخی صحنه‌ها اجتماعی و سیاسی جریان صدر دچار واکنش‌های تند و خشن شده و تا حدودی از فرآیند سازوکار مسالمت‌آمیزانه کناره گرفته به دلیل شور و هیجان انقلابی طرفداران جریان صدر بوده و هدف اصلی جریان و دغدغه رهبریت آن مبارزه با عواملی است که به استقلال عراق لطمه وارد کرده و می‌بایست با روحیه ایثار و جهاد و شهادت با این مصائب روبرو شد و در این مسیر پویا بود.

مواضع مقتدا صدر و جریان صدر درباره ایران

جریان صدر مانند دیگر جریان‌های اسلامی در برهه‌های مختلف از حمایت ایران برخوردار بوده است. اما در برخی از مسائل با ایران اختلافات نظری دارد و این اصل را این‌گونه توجیه می‌کنند که اساس گفتمان ما بر اصل ملی‌گرایی و حفظ استقلال و منافع کشور عراق است؛ و این نکته بیانگر این است که جریان صدر با اشاعه ناسیونالیسم عراقی در پی حفظ منافع ملی، اصلاحات و مقابله با هرگونه دخالت در سیاست‌های داخلی و خارجی عراق است. از سوی دیگر به دلیل نظام عشیره‌ای و طایفه‌ای و سستی بودن جامعه عراق و ارتباط گسترده مقتدا صدر با سران عشایر عراق و وجود انگاره‌های قوی قومی عشیره‌ای در بدنه جریان صدر باعث می‌شود که به ایران به عنوان یک کشور توسعه‌طلب نگاه شود و از سوی دیگر مشی فکری ناسیونالیستی با تحریک عوامل بیرونی و نخبگان خارجی چنان گرم و پرحرارت عمل می‌کند که هر حرکت متفاوتی مانند شنا کردن در مسیر مخالف جریان آب به نظر می‌رسد. البته در این پروسه منافع حزبی و جناحی برای کسب آراء اکثریت پارلمانی و غلبه بر رقبا از جمله عواملی است که می‌تواند پاسخ مناسبی برای این مسئله غامض باشد. (قزوینی، ۱۳۹۵: ۱۰-۳۵)

برای نمونه:

در نامه‌ای که توسط اعضای جریان صدر در کانال وزیر القاعد آمده چنین نوشته شده است:

ما می‌خواهیم نخست‌وزیری داشته باشیم که نه شرقی باشد و نه غربی؛ بلکه عراقی و صدری باشد. (عراقی، ۲۰۲۰/۱۱/۱۷: ۱)

و این‌گونه در فضای مجازی سید القاعد، مقتدا صدر را شخص باکفایتی معرفی می‌کند که می‌تواند با کلید زدن اصلاحات، منجی ملی مردم عراق باشد. مقتدا صدر رهبر جریان صدر عراق به عنوان یک رهبر اصلاح‌طلب و ملی‌گرا هرچند در پاره‌ای از مواقع سیاست‌های ضد ایرانی گرفته است اما همواره با مسافرت‌هایش به ایران و دیدار با مقامات ایرانی و حضور در کلاس‌های درس حوزه علمیه قم نشان داده که تا حد امکان سیاست‌های بی‌طرفانه‌ای اتخاذ کرده و خواهان حفظ مقبولیتش نزد کشور ایران است.

اما اتخاذ سیاست‌های متغیر توسط جریان صدر باعث شده که سیاست گفتمانی جریان صدر به یک سیاست زیگزاگی تشبیه شده که در مقاطع مختلف تغییرپذیری بالایی داشته است.

توجه به مرجعیت شیعی عراقی توسط مقتدا صدر

از سوی دیگر فعالیت‌های مقتدا صدر در فضای مجازی به صورت ارائه توصیه‌نامه‌ها و روزنگار مذهبی شیعه و پخش خطابه‌های روزجمعه و مراسمات مذهبی به بیداری عقلای شناسا برای درک بهتر ریشه‌های مذهبی ایشان می‌پردازد. توجه به مرجعیت شیعی خاندان صدر به عنوان مرجعیت شیعی عراقی که پاسخگوی سؤالات و مسائل شرعی طرفداران جریان صدر و دیگر شیعیان عراق است با ایجاد کانال جوانا، وزیر القاعد صالح محمد عراقی و دیگر شبکه‌های اجتماعی و تبلیغی این جریان که عهده دار پاسخ به مسائل مذهبی و جوابگوی سؤالات شرعی می‌باشند، در این زمینه فعالیت‌های وسیعی دارند. (jawaban.com/2020;10915)

تعیین عوامل هم‌ارزی (جریان صدر) جهت مفصل‌بندی گفتمان

از طریق هم‌ارزی تفاوتها پوشانده می‌شوند و هماهنگی ایجاد می‌شود و زنجیره هم‌ارزی دالهای متفاوت را وارد منظومه گفتمانی می‌کند. برای نمونه گفتمان ملی‌گرایی در واکنش به گفتمان قومیت‌گرا و طائفه‌گرا همه اقوام رادر بر می‌گیرد و تفاوت‌های قومی

ومذهبی را پوشش می‌دهد. اما هم ارزی به حذف کامل تفاوت‌ها نمی‌انجامد و همواره امکان ظهور و بروز خروج از زنجیره هم ارزی وجود دارد.

عوامل هم ارزی:

جریان صدربرای افزایش میزان مشارکت اجتماعی از این عوامل سود جسته است:

- (۱) کارکرد شبکه‌های اجتماعی و عناصر فرهنگی در جهت توسعه عوامل هم ارزی
- (۲) خطبه‌ها و توصیه‌ها و ایرادات مقتدا صدرا تاکید بر احترام برای ارزشهای انسانی
- (۳) عوامل وحدت‌بخش مانند راهپیمایی اربعین، کمک‌رسانی در مسائل فورس ماژور، همیاری نسبت به مستضعفان

پیوند هویت‌های گوناگون اجتماعی توسط یک گفت‌وگو مشترک جهت ایجاد یک نظم جدید می‌تواند مرزهای بی‌تفاوتی را کم‌رنگ کرده و دایره نفوذ حزبی را بالا ببرد. از طریق هم ارزی فاصله بین دال‌ها و مدلول‌های پراکنده پوشانده می‌شود و به آن هماهنگی بخشیده می‌شود. در مفصل‌بندی دال‌های اصلی (زنجیره هم ارزی) تفاوت‌ها، هم‌پوشانی می‌شوند و هماهنگی ایجاد می‌شود. (کسرایی، ۱۳۸۸: ۳۵۰-۳۵۵)

برای نمونه:

یکی از مهم‌ترین عوامل هم ارزی دال امنیت است:

مقتدا صدر در توثیت خود به کشورهایی که با مداخلات نظامی در کشور عراق امنیت این کشور را تضعیف می‌کنند هشدار داد. (salehi.iq / 2020;426511)

توجه به مسئله استقلال و امنیت ملی یکی از عوامل هماهنگی موثر برای هم پوشانی تفا و تهاست:

تأکید بر دال حفظ امنیت ملی، تأکید بر دال مبارزه با مداخلات نظامی، تأکید بر دال حفظ استقلال کشور عراق

در نمونه دیگر در یکی از خطبه‌های مرکزی نماز جمعه عراق مقتدا صدر، متنی مکتوب را قرائت می‌کند و اعلام می‌کند:

از بنده خدا مقتدا صدر، به دشمن خدا تنایاهو، نسبت به اینکه به کشور

اٹمه معصومین نیت بدی داشته باشید به تو هشدار می‌دهم، من به تو

نسبت به اینکه به کشور ائمه معصومین بیایی و یا به فکر ایجاد سفارتخانه در عراق باشی هشدار می‌دهم.

مقتدا صدر چنین توصیه کرد:

خطاب به مستضعفان در شرق و غرب عالم می‌گویم عادی‌سازی و روابط با رژیم صهیونیستی ذلت و خواری به همراه دارد و هیئات من الذله

در این خطابه در ابتدا و به طور واضح نتایج دشمن خدا قلمداد می‌شود و بحث دشمن شناسی و غیریت عنوان می‌شود.

و سپس سرزمین عراق را به ائمه معصومین نسبت می‌دهد تاریخی سیاسی که می‌تواند با توجه به آن باعث سرعت بخشیدن به روند وحدت در عراق باشد.

و همان نقطه اشتراک تاریخی می‌تواند به یک سیمان اجتماعی جهت وصل اذهان عمومی تبدیل شود.

و مسئله مجاهدت در راه خدا.

مقتدا صدر پس از ایراد خطابه اضافه کرد:

اگر دست به چنین اقدامی بزنید بر اساس آیات صحیح قرآن کریم پایان خود را رقم خواهید زد.

موضوع وحدت‌بخش دفاع از مظلومان فلسطینی بر اساس این حدیث که انسان باید با عزتمندی زندگی کند و گرنه مرگ و شهادت بهتر از زندگی با ذلت است به مخاطبین خود محدوده هم ارزی و غیریت‌سازی را گوشزد می‌کند.

شفاف‌سازی و هشدار نسبت به ابرقدرت‌ها و ماجراجویانی که قصد دارند منافع خود را فراتر از مرزهای سرزمین خود جستجو کنند. مکتب تشیع به عنوان جلوه‌گاه عدالت در اسلام راستین، اصل عدل را به عنوان تبعیت احکام از مصالح و مفاسد نفس الامر و نیز اصل حسن و قبح عقلی و حجیت عقلی به عنوان زیربنای فقه شیعه یاد کرده است (گلی زواره، ۱۳۸۹: ۳۲)

برخی از این خطوط ارزشی هم‌ارز در مراحل گوناگون سرلوحه اهداف راهبردی جریان صدر قرار گرفته و این ژرف‌اندیشی به همراه احیای مفاهیم دینی همچون جهاد و شهادت پایه‌های گفتمان مرکزی این جریان سیاسی تجلی مضاعفی پیدا می‌کند.

جایگاه ایدئولوژی در گفتمان اصلاحات جریان صدر

ژاک دریدا استدلال می‌کند که در هویت ابدأ ثبوت و محدودیت طبیعی وجود ندارد و تنها از طریق نفی کردن‌ها و کنار نهادن‌ها هویت‌ها ثبات نمی‌یابد، بلکه همیشه در معرض تهدید هستند. دریدا از بسط مقوله ایدئولوژی و تبیین نظریه گفتمان سود جسته و مفاهیم عمده‌ای را بسط داده و کاربردی کرده است. خوب است در ابتدا با توجه به اهمیت مسأله با مقایسه مقوله ایدئولوژی و گفتمان شروع کنیم؛ به بیان ساده ایدئولوژی به مجموعه‌ای از عقاید، نگرش‌ها و نمادهای ذهنی مربوط می‌شود. لاکلاو موفه با این تقسیمات موافق هستند که همه پدیده‌ها و اعمال گفتمانی هستند؛ به عبارتی دیگر هر مفهوم و هر فعالیتی برای معنادار شدن باید بخشی از گفتمان باشد و همه معانی و هویت‌های متفاوت بسته به نوع خاص گفتمان و شرایط ویژه‌ای که دارد به آن معنا و مفهوم می‌بخشد. انگاره‌های گفتمان می‌تواند یک کل معنا دار و یک بار ایدئولوژی داشته باشد و به همان اندازه که از متن ناشی می‌شود از بافت و زمینه‌های سیاسی و اجتماعی نیز تأثیر می‌پذیرد. (هوارث، ۱۳۷۷: ۳)

اما در گفتمان سیاسی ایدئولوژیک، مدلول مقدس را به دال دفاع و جهاد پیوند می‌دهند. واژه دفاع و جهاد جنبه ایدئولوژیک دارد و دربرگیرنده مفهومی است که دین و شریعت در مورد دفاع از حقیقت انسانی و فطرت الهی به کار برده شده است. ایدئولوژی در گفتمان سیاسی یک انگیزه قوی‌تری برای دفاع در برابر تجاوز و احقاق حق مظلوم در برابر ظالم و مبارزه با مفسدین به همراه دارد و در حقیقت یک توان مضاعف به همراه می‌آورد. (وفایی، آتشی پور، ۲۰۱۸: ۱)

لاکلاو موفه برای امکان تثبیت هویت گفتمان‌ها، مسئله را با صحنه گذاشتن بر اولویت اقدامات سیاسی برای تشکیل هویت‌ها حل می‌کنند و می‌بینیم که از طریق ترسیم مرزهای سیاسی و غیریت‌سازی است که گفتمان‌ها هویت‌شان را به دست می‌آورند. و در بسیاری از موارد منجر به تلاش برای مبارزه جویی می‌شود. با وجود این منطق

تقسیم‌گر، باعث ایجاد محور مقاومت و نقطه ثقلی می‌شود که جریان‌های رقیب و مقابل را عقب می‌راند. در این شیوه غیریت‌سازی‌ها عموماً حول محور ایجاد مرز حائل بین ظالم و مظلوم، فاسد و مفسد، خودی و ناخودی، تقسیم بندی شده و نهادها و کارگزاران با هم، هم‌عرض شده و تشکیل دشمن ملت را می‌دهند. هم‌زمان هویت‌های متفاوت استعمارشدگان، مظلومان و مستضعفان در اطراف مفاهیمی مانند «مردم» یا «ملت» تمرکز می‌یابد. استثمارگران مانع از تحقق یافتن «آزادی»، «شأن انسانی»، «عدالت اجتماعی» و «بهره‌مندی» می‌شوند؛ از این‌رو هویت‌ها غیریت‌سازی شده و مطرح می‌شوند. (هوارث، ۱۳۷۷: ۵)

۳۲۳

جریان‌شناسی و
تحلیل گفتمان
سیاسی: رهبری
جریان صدر عراق

برای نمونه توثیق مقتدا صدر نسبت به حوادث کربلا و حواشی گسترده آن: مقتدا صدر با تأکید بر دخالت گروه‌های نفوذی با افکار منحرف و تمایلات داعشی و بعضی با همراهی برخی از خرابکارانی که درصدد سوءاستفاده از فضاهای مناسبات مذهبی این کشور هستند، هشدار می‌دهد و اضافه می‌کند که این گروه‌ها امنیت و صلح را در عراق به خطر می‌اندازند و در ادامه به کشاندن عراق به سمت جنگ داخلی هشدار داد. (Donya-eqtesad.com\1399;1)

در جایی دیگر حزب صدر آمریکا را مانع رشد و پیشرفت عراق می‌داند و وابستگان به بیگانگان را عوامل فساد داخلی می‌داند. همچنین مقتدا صدر درباره مسئله فلسطین توثیق‌های زیادی را ارائه داده و توصیه‌های زیادی را در فضاهای مجازی درج کرده است. نیاز به همراهی با مردم غزه و نگرانی از اینکه زیر آتش دشمن چه روزگار سختی دارند و باید از آن‌ها رفع ظلم و ستم شود و ان‌شاءالله به یاری خدا این آتش سرانجام به گلستان تبدیل خواهد شد. (saleh-iq.com /2020archives/1810)

مسئله هم‌ارزی و سیستم سهمیه‌بندی

مقتدا صدر در بیانیه‌هایی از کردهای عراق می‌خواهد سیستم سهمیه بندی را رد کنند؛ زیرا سیستم سهمیه‌بندی باعث انفصال می‌شود. وی می‌گوید: ما می‌خواستیم شما بدون جدایی در یک عراق واحد با ما زندگی کنید. به سیاستمداران کُرد توصیه می‌کند: «اضافه کردن و افزودن» ما می‌خواهیم شما «متحد قوی و عزیزمان باشید که ظلم نکنید. بالاترین معانی عشق است که می‌توان با آن با همدیگر در یک عراق متحد زیست. وی افزود: به

اشتراک بگذارید؛ سهمیه‌بندی را کنار بگذارید و صرفه‌جویی را در عراقی که محل زندگی شماست، در اولویت بگذارید و این شاخص‌ها را مد نظر قرار دهید. وی افزود: بی‌اثربندی همراهی کنید تا زمانی که ما را نجات دهند (عراق را دریابید و ترک کنید سیستم سهمیه‌بندی‌ها را و طرد همه فاسدان را).

ما عراق را گرامی می‌داریم. (Twitter.com/Mu-Al sadr: 2020)

تأکید بر دال هویت و اتحاد و ملی‌گرایی توسط مقتدا صدر در بیانیه‌هایی با این محتوا برای اکراد عراق صادر شد. مقتدا صدر در توئیتهای خود نوشت:

زندگی کنید بدون جدایی و انفصال در عراقی متحد و اعتدال را دوست بدارید و بدانید که بین اکراد و اعراب هیچ جدایی وجود ندارد. مگر با پرهیزکاری و عشق به وطن، پس تجدید عهد کنیم، با هم بودن در کرکوک را.

در عراقی متحد و اعتدال را دوست بدارید و بدانید که بین اکراد و اعراب هیچ جدایی وجود ندارد. مگر با پرهیزکاری و عشق به وطن، پس تجدید عهد کنیم، با هم بودن در کرکوک را.

اصلاح یعنی بلندتر بودن و نه برتری جستن بر دیگران (twitter. Com /mu2-alsadr , 2020)
تأکید بر آیتام اصلاح و اتحاد به عنوان نیاز جامعه برای عنصر وفاق مسئله قابل تأملی است که در زنجیره هم ارزی قابل بیان است.

مسئله سهمیه‌بندی و اهمیت شهر کرکوک

شهر کرکوک با پیچیدگی جمعیتی و غنای منابع زمینی و موقعیت ژئوپولتیکی آن قدر چشمگیر است که می‌توان آن را عراق کوچک خواند و این منطقه همواره مورد مناقشه بین عراق و کردستان عراق بوده است.

بر اساس قانون جدید، توزیع کرسی‌های مجلس در استان کرکوک به گونه‌ای است که پنج کرسی به کردها، سه کرسی به عرب‌ها و دو کرسی به ترکمن‌ها داده شده است. این در حالی است که این مسئله خلاف ترکیب جمعیتی این سه گروه است. نماینده پارلمان عراق توزیع کرسی‌ها و سیستم سهمیه‌بندی را در قانون انتخابات جدید گامی در جهت تجزیه عراق می‌داند. (شجاعیان، ۱۳۹۶: ۱)

توصیه‌ها و هشدارهای مقتدا صدر و ائتلاف سائرون در این زمینه اثرگذار بوده چرا که مقتدا صدر کرکوک را متعلق به همه عراقی‌ها دانست. عراقی متحد و سربلند قدرتمندتر و توانمندتر می‌تواند باشد.

احزاب شیعه در گفتمان صدر

مقتدا صدر با انتشار یک توئیت در صفحه شخصی توئیتر، خواستار حل اختلافات میان جریان‌های شیعه عراق شد و همچنین بر لزوم تدوین دو منشور شرافت اعتقادی و شرافت سیاسی تأکید کرد. هر چند نزدیکی احزاب و جریانات سیاسی رقیب می‌تواند بسیار کوتاه مدت و یا متزلزل باشد اما در مسائل غیر رقابتی اثر گذار است.

در پیام توئیتر چنین آمده است:

در کوران تعدی آشکار و وقیحانه به خداوند و دین و رسول و اولیای او، از سوی گروهی ناآگاه و غیر وارسته که تلاش می‌کنند با حمایت قدرت‌های شرور و بیگانه و برخی شخصیت‌ها در داخل به وجهه انقلابیون و اصلاح‌گرایان دین و مذهب خدشه وارد می‌کنند. مصلحت فوری را در تسریع و ترمیم بیت شیعی از طریق نشست‌های فشرده برای نگارش یک منشور شرافت عقیدتی و یک منشور شرافت سیاسی می‌بینیم. مقتدا صدر از هواداران حزبی خود خواست که اکثریت کرسی‌های پارلمان را در انتخابات زودهنگام پارلمانی آینده تصاحب کنند. وی در پیامی که در جمع هواداران جریان صدر در خطبه‌های نماز جمعه هفته گذشته در میدان (التحریر) بغداد خوانده شد گفت:

ما چشم طمع به قدرت نداریم، اما متعهد به دفاع از عراق با کسب اکثریت کرسی‌های پارلمانی هستیم تا برای اصلاح جان‌فشانی کنیم زیرا خواهان پست نخست‌وزیری هستیم تا عراق را از سلطه احزاب فاسد حفظ کنیم. (1;1399)mehr news.com

دال‌های اصلاح و جان‌فشانی جهت نجات عراق و آبادی آینده عراق آن‌قدر چشمگیر است که جبهه همسوسازی مخاطب منفعل را هدف قرار داده و در این مسیر هدایت می‌کند.

مواضع چشمگیر متغیر

مقتدا صدر در مقاطع مختلف زمانی از دوران جوانی تا میان سالی نسبت به مسائل گوناگون گاهی اوقات نظرات متغیری داشته و این تغییر موضع بسته به زوایای سیاسی و اقتصادی و امنیتی متفاوت بوده است.

موضع‌گیری‌های وی در رابطه با بسیج مردمی عراق (حشد الشعبی) از این دسته است. مقتدا صدر در بیانیه‌ای مشارکت سیاسی حشد را در انتخابات باعث خدشه‌دار شدن وجهه جهادی می‌داند و معتقد است حضور حشد الشعبی در حکومت، وجهه نظام سیاسی را شبیه به نهادهای نظامی و شبه نظامی می‌کند.

وی خواستار انحلال حشد الشعبی و الحاق حشد به ارتش شد- Donya-e-
(eqtesad.com,1399:1)

سیاست حمایت از مستضعفین

خط مشی سیاسی مقتدا صدر همواره این بوده است که در سطح جامعه نقش یک رهبر معترض و اصلاح‌طلب را نسبت به مسئله فساد در بدنه دولت و وجود مفسدین دست‌اندرکار ابراز کرده و نحوه اداره کشور را با وجود این افراد رو به خسران بداند.

برای مثال تحصن وی در سال ۲۰۱۶ در حمایت از بیانات مرجعیت عالی‌قدر عراق نسبت به ایجاد اصلاحات در دولت ایراد داشت و خواستار حل مشکلات مردم و مبارزه با فساد و شتاب بخشیدن به محرومیت‌زدایی از جامعه شده بود. در تابستان همان سال نیز به دلیل گرم شدن هوا در عراق و قطعی‌های پیاپی آب و برق در شهرهای جنوبی شاهد اعتراضات گسترده مردمی بودیم و مقتدا صدر علیرغم حضور داشتن وزرای کابینه خود در جمع معترضان پیوسته و خواستار مبارزه با فساد و رسیدگی به وضعیت زیرساخت‌ها شد. (حیدری، ۴۸۷، ۱۳۹۸: ۱)

بر اساس نتایج یک نظرسنجی ملی که در ماه مارس انجام شد، مهم‌ترین دغدغه مردم عراق در حال حاضر امنیت، فرصت شغلی و سامان اقتصادی است.

لذا جریان صدر و ائتلاف سائرون در ایجاد گفت‌وگو، در شبکه‌های اجتماعی و خطبه‌ها و ایرادات توصیه‌ای رهبر جریان، سید القاعد مقتدا صدر تحرکات بسیار وسیعی را شروع کرده و دامنه آن را گسترش داده‌اند. حضور نمایندگان و نخبگان ناسیونالیست

و ملی‌گرا در این جریان سیاسی قابل مشاهده بوده و بیانگر مواضع سیاسی آن‌ها می‌باشد. مقتدا صدر به دلیل شخصیت کاریزماتیک و بانفوذ خود و ایجاد ارتباط با مردم عراق که تحت اندیشه‌های خاندان صدر و علاقه‌مند به این جریان فکری بوده‌اند و اتحاد با عشایر عراق و اینکه خود را یک جریان عربی و ملی معرفی می‌کنند توانسته‌اند قدرت حضور خود را به رقبا و دولت نشان داده و با اتحاد و ترکیب نیروهای حزبی سیاسی و اجتماعی و مسئله اطاعت حزبی بر موفقیت‌های خود بیفزایند. (اقتصاد آنلاین، ۱۳۹۷: ۱-۳)

۳۲۷

جریان صدر و جامعه عشایری عراق

در جریان اغتشاشات گسترده در عراق مقتدا صدر به صدور بیانیه‌هایی پرداخت تا به واسطه آن‌ها با عشایر عراق که رابطه دیرینه‌ای داشت، ارتباط موثری برقرار کرده و عشایر در مسیر درستی هدایت شوند.

هشتک‌ها و توصیه‌هایی که در فضای مجازی صادر شدند:

سپاس از عشایر ما که اصالت دارند.

عشایر ما نگهدارنده و حامی وطن هستند.

عشایر ما باغیرت مدافع وطن هستند.

رهبر جریان صدر در پی حوادث اسفناک کربلا و اقدامات خرابکارانه، برای جلوگیری از توسعه و تکرار چنین وقایعی در توثیقی در صفحه رسمی خود نوشت:

به فرزندان قهرمان عراقی و عشایری که به دنبال حفظ امنیت عراق و محافظت از مقدسات کشور در برابر تروریست‌های داعش و رژیم معدوم و شرور بعث هستند می‌گویم که به شما برای محافظت از استان‌ها و مناطق‌تان نیازمندیم. محافظت از استان‌ها در برابر تجاوزات و اقدامات خرابکارانه اعتماد دارم و بدانید که عراق در خطر است.

رهبر جریان صدر افزود که امیدوارم شما نزدیکانتان را که در خرابکاری و آتش زدن و سرقت و تجاوز به مقدسات

شرکت داشتند به راه راست هدایت کنید. او همچنین از عشایر خواست تا با نیروهای امنیتی همکاری کنند. (Saleh-iq-archivers, 511: 2021.)

توجه به دال تعصب و غیرت در عشایر برای حفظ اتحاد؛

توجه به دال حمایت‌گری در عشایر برای دفع خطر ناامنی؛

توجه به دال دفاع از وطن در عشایر برای حذف تروریسم؛

این‌ها پیام‌هایی بود که در توصیه‌های مقتدا صدر برای عشایر فرستاده شد. لزوم راهنمایی جوانان عشایر و هم‌پیمانانشان توسط شیوخ و رؤسای عشایر، زیرا رؤسای عشایر در مسائل اجتماعی و سیاسی نقش برجسته‌ای دارند و اغلب مسائل به صورت شیخوخیت و کدخدامنشی حل و فصل می‌شود. حفظ امنیت توسط عشایر و اینکه نقش حائل بین مردم و تروریست‌های مزدور را ایفا کنند بسیار حیاتی و مهم است. همت عشایر و خصلت غیریت‌مندی آن‌ها همواره زبازد بوده و به عنوان متحد سیاسی می‌توان بر آن‌ها اعتماد کرد. خواسته‌های سیاسی قابل مذاکره و ایجاد عوامل ذهنی جهت اشتیاق به مودت و اتحاد ملی توسط ایجاد اعتبار برای عشایر منجر به تأمین امنیت عمومی و مفصل‌بندی میان عشایر و جریان صدر شده و میزان نفوذ و تحرک جریان صدر را بالا می‌برد.

نتیجه‌گیری

جریان صدر به عنوان یکی از جریانات اثرگذار در عراق به رهبری مقتدا صدر توانسته عرصه ظهور و بروز جریانی اصلاح‌طلب و ملی‌گرا باشد که خواهان سازگاری میان حفظ استقلال و تکنوکراسی است. مقتدا صدر با مخاطب قرار دادن دولت عراق، خواستار احقاق حق پایمال شده مستضعفین جامعه و مبارزه با فساد دولتمردان شده و در این راه خود را رهبری آماده در صحنه و تحول‌گرا و مستقل نشان می‌دهد. تاکید بردال‌های اصلی عدالت محوری و استقلال‌طلبی در چارچوب دگر سازی‌ها و اصلاحات خواسته‌ای است که مقتدا صدر به دنبال انجام آن است. اگر چه تلورانس سیاست‌های چرخشی وی در مقاطع حساس میدان غیریت‌سازی را دچار تحرک و فراز و فرود کرده است، اما این نکته باعث نمی‌شود که این جریان از حیطة اثرگذاری و نفوذ خارج شود. تبدیل گفتمان طائفه‌گرا به گفتمان ملی‌گرا حوزه نفوذ این جریان را افزایش داده و علاوه بر حفظ هواداران سنتی جریان صدر، ائتلاف با نخبگان غیر مذهبی منفعل و استفاده کاربردی از شبکه‌های اجتماعی و فضای فرهنگی باعث گستردگی حیطة گفتمانی جریان صدر شده و برای ظهور رقابت سیاسی، فضا را برای رقیبان

تنگ‌تر می‌کند. رهبران کاریزماتیک جهت حفظ نظام ارزشی و احساسی مشترک با مخاطبین خود، در جهت ترسیم سیاست‌گذاری خاصی هستند که در دامنه اثرگذاری، ایجاد هویت جریان فکری منظور را وسعت بخشیده و اولویت‌های جریان سیاسی را رجحان بدهند و به طور مشخص تعیین کننده مسیر کنشگران همسو و اهداف آنها باشند اما در این مسیر باید متوجه اعضا و هوادارانی باشد که از روی نیاز و برای دست یابی به وعده‌های ایده آل جریان صدر به اطاعت حزبی در آمده و چشم به برآورده شدن انتظاراتشان دارند. مقتدا صدر با مخاطب قرار دادن ملت عراق خواستار همبستگی و وحدت جامعه عراق در جهت تأمین استقلال، رفاه و امنیت می‌باشد.

منابع

- بشیریه، حسین، (۱۳۷۹) جامعه‌شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی، نشر نی، تهران.
- بشیریه، حسین، (۱۳۷۳) سیری در نظریات جدید در علم سیاست، تهران، دانشگاه امام صادق.
- بدیع، برتران، (۱۳۷۶) توسعه سیاسی، ترجمه: نقیب زاده، احمد، تهران، نشر آگاه.
- جعفر زاده، سمانه، (۱۳۹۷) مرد چند چهره عراق، از شهرک صدر تا منطقه خضرا، شفقنا، تهران، کد ۵۶۸۶۵۰، ص ۱-۱۵
- حاجلی، علی، (۱۳۹۵) فوکو، گفتمان، تحلیل گفتمان، تهران، نشریه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دوره ۱۲، شماره ۴۳، ص ۶۳-۸۷
- حاتمی، محمد رضا، (۱۳۸۸)، مبانی مشروعیت حکومت در اندیشه سیاست شیعه، تهران، نشر علوم و فنون رازی
- حسینی زاده، سید محمد علی، (۱۳۸۸)، نظریه گفتمان و تحلیل سیاسی، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲۸.
- سلطانی، سید علی اصغر، (۱۳۸۳) تحلیل گفتمان به مثابه نظریه و روش، فصلنامه علوم سیاسی تهران، شماره ۲۸.
- شجاعیان، محمد، (۱۳۹۹) خطبه‌های نماز جمعه در میدان التحریر توسط مقتدا صدر
- ایکنا، (۱۳۹۹) در خواست مقتدا صدر برای همگرایی عقیدتی و سیاسی شیعیان عراق، خبرگزاری بین المللی قرآن، iqn.ir کد خبر: ۳۹۳۸۱۲۶، تاریخ استخراج ۱۳۹۹، جهاد دانشگاهی استان قم.
- شمس آبادی، علی، (۱۳۹۷) باز خوانی مقتدا صدر، قدرت یابی و سیاست ورزی، اندیشکده مطالعات راهبردی تبیین، استخراج ۱۳۹۹، کد ۲۹۹۶۴، تهران.
- صالحی زاده، عبدالهادی، (۱۳۹۰) در امدی بر تحلیل گفتمان میشل فوکو، روش‌های تحقیق کیفی، پرتابل جامع علوم انسانی، شماره ۳، سال دوم، تهران، ص ۱۱۳-۱۴۱.

- صفری، جلیل (۱۳۸۹)، «تأثیر فرهنگ اینار و شهادت بر ارتقای معنوی بسیجیان»، فصلنامه **حصون**، ش ۲۷، آذر و دی، قم، ص ۱-۱۰.
- فتح الهی، عبدالرحمن (۱۳۹۸/۹/۱۶)، «بازی پیچیده مقتدا صدر در شطرنج سیاسی عراق»، **شرق**، ش ۳۵۹۰، تهران، ص ۱-۵.
- فتحی، علی، (۱۳۸۷) **هرمنوتیک فلسفی یا فلسفه هرمنوتیکی**، در امدی بر هرمنوتیک هایدیگر، پرتابل جامع علوم انسانی، شماره ۲۸، تهران، ص ۸-۱۸.
- قزوینی غرابی، سید رضا (بهمن ۱۳۹۵)، «رویکرد احزاب شیعه عراق به سیاست خارجی این کشور»، **عصر شیعه، مجموعه مقالات**، اندیشکده مطالعات راهبردی، شماره ۱۶۶۵۷، تهران، ص ۳۹-۴۲.
- کسرای، محمد سالار، پوزش شیرازی، علی (پاییز ۱۳۸۸)، «نظریه گفتمان لاکلاو موفه، ابزار کارآمدی در فهم تبیین پدیده‌های سیاسی»، **فصلنامه سیاست**، **مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، ش ۳، ص ۳۵۰-۳۵۵.
- شمس‌آبادی، علی (۱۳۹۷)، «بازخوانی مقتدا صدر؛ قدرت‌یابی و سیاست‌ورزی»، **بخش دوم / اندیشکده راهبردی تبیین**، کد ۲۹۹۶۴، تهران.
- کعبی، عباس (۱۳۹۷/۶/۲۱)، «جهاد، بررسی زوایای دال بر تشخیص جهاد در عصر غیبت»، **پایگاه تخصصی وسایل؛ فقه حکومتی**، کد ۹۲۲۸، ص ۱.
- گلی زواره، غلامرضا (۱۳۹۵)، «اسلام مکتب معتدل/ عدالت محوری در قرآن و حدیث»، **پاسدار اسلام**، ش ۲۹۸، قم، ص ۵۰-۵۴.
- موجانی، سید علی (۱۳۹۰/۱۰/۱۸)، «بحران هویت، بستر تداوم چالش در عراق» استخراج ۱۳۹۹/۹/۹، magiran.com، خبرگزاری شرق، جمع‌آوری: راد، نیما، کد ۱۴۳۷.
- نادمی، داوود (آذر و دی ۱۳۸۲)، «اقتدار و حاکمیت در روند جهانی شدن»، **فصلنامه اطلاعات سیاسی و اقتصادی**، شماره ۱۹۵-۱۹۶، ش ۳ و ۴، تهران، ص ۷۸-۸۵.
- نوریان، عبدالحسن (۱۳۹۳)، «نقش نخبگان در رشد و توسعه متوازن جوامع آسیایی، جستارهای سیاسی معاصر»، **فصلنامه علمی پژوهشی**، روابط بین‌الملل، دوره پنجم، شماره ۱۲، سال پنجم، ص ۱۳۳-۱۵۸، تهران.
- وفایی، عباسعلی، آتشی، مرضیه (۱۳۹۹)، «تنازع گفتمانی روشنفکری و گفتمان سیاسی در تعیین مؤلفه‌های ادبیات داستانی بعد از انقلاب اسلامی با تکیه بر ادبیات جنگ»، **فصلنامه متن پژوهی ادبی**، دانشگاه علامه، شماره ۸۳، دوره ۲۴، تهران، ص ۳۹-۷۰.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۳)، «مطالعه سازه‌نگارانه سازمان‌های بین‌المللی و امکانات پژوهشی»، **فصلنامه سیاسی الکترونیک**، علمی پژوهشی، شماره ۵، تهران، ص ۷-۳۵.
- میخلز، ربرت، (۱۳۷۳)، **جامعه‌شناسی احزاب**، ترجمه، نقیب زاده، احمد، نشر قومس.
- صدر، مقتدا (۲۰۲۰/۱۱/۱۷)، «خطبه‌های نماز جمعه عراق»، **النجم الاشراف / المکتب الخاص**، ۱۰۹۱۵.

صدر، مقتدا (۲۰۲۰/۱۱/۱۷)، «خطبه‌ها و توصیه‌ها و ایرادات سیاسی و اجتماعی».

صدر، مقتدا (۲۰۲۰/۱۱/۱۷)، وحدت بین کردها و اعراب بر سر مساله کرکوک

صدر، مقتدا (۲۰۲۰/۱۱/۲۶)، توییت مقتدا صدر برای روسای عشایر عراق

صدر، مقتدا (۱۳۹۸/۱۰/۱)، توییت مقتدا صدر خطاب به بیگانگان، العالم عراق

هوارث، دیوید (۱۳۷۷)، «نظریه گفتمان در علوم سیاسی»، سلطانی، سید علی اصغر، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲، تهران، ص ۳۰-۴۲.

- Bakhteyari, Alireza;(2020) Muqtada al-Sadr's statement on the political participation of the Hashad Alshaebi , donya-eeqtesad.com
- Bartaran, Badi',(1997)Political Development, Translated by Ahmad Naghibzadeh, Ghoomes Publishing Co. , Pages 102 and 103
- Jafarzadeh, Samaneh;(2018) Iraqi man with several faces from Sadr town to Khazra region, Shafaqna International News Agency, May 15, Report Code: 6865
- Hajli, Ali;(2016) Foucault, Discourse, Discourse Analysis, Journal of Cultural Studies and Communication, No. 42, Pages 63-65
- Hatami, Mohammad Reza;(2019) Fundamentals of Government Legitimacy in the Political Thought of Shiite, Razi Science and Technology Publications
- Heidar, Ali;(July 2019) A look at the political currents in Iraq since 2003, Tasnim News Agency
- Hosseinizadeh Seyed Mohammad Ali;(2019) Discourse Theory and Political Analysis, Quarterly Journal of Political Science, No. 28
- Soltani, Seyed Ali Asghar;(2004) Discourse Analysis as Theory and Method, Quarterly Journal of Political Science, No. 28
- Shojaeyan, Mohammad, (2021) Saeron Coalition, law to expel US troops from Iraq must be passed immediately, mehr news.com; West Asia and North Africa part; Code 192022, Page 1
- Shojaeyan, Mohammad, (2021) Distribution of seats in the new election law is a step towards the division of Iraq, mehr news.com; West Asia and North Africa part; Code 5026
- Shojaeyan, Mohammad, (2020) Friday prayer sermons in Tahrir Square by Muqtada al-Sadr, mehr news.com
- Ikna,(2020) Muqtada al-Sadr calls for ideological and political convergence of Iraqi Shiites, International Quran News Agency;iqn.ir; Code 3938826
- Shahidi, Farzan; (2020) Sadr's discourse in the Iraqi elections, components, opportunities and threats; TABYIN CENTER.IR; Code 23311
- Shamsabadi, Ali; (2018) Review on Muqtada al-Sadr; Power Seeking and Politics, Part II / Tabyin Strategic Studies Center, Code 29964
- Salehizadeh, Abdolhadi;(2011) An Introduction to Foucault Discourse Analysis, Qualitative Research Methods, Humanities Comprehensive Portal, No. 3 / 2nd Year, Page 1

- Safari, Jalil; (2010) The Impact of the Culture of Self-Devotion and Martyrdom on the Spiritual Promotion of the Basijis, Hassoun, Azarverdi, No. 27
- Fathollahi, Abdul Rahman, (December 2019) Muqtada al-Sadr's complex game in Iraqi political chess, East, No. 3590
- Fathi, Ali; (2008) Philosophical hermeneutics or hermeneutic philosophy (an introduction to Heidegger's hermeneutics), Humanities Comprehensive Portal, No. 28, Pages 8-10
- Qazvini, Seyed Reza; (February 2017) The approach of Iraqi Shiite parties to the foreign policy of Iraq, Shiite era, collection of articles, Institute of Strategic Studies, No. 16657
- Kasraei, Mohammad Salar; (Fall 2009) Pouzeah Shirazi, Ali; Laclau Muffe's Theory of Discourse, An Effective Tool in Understanding and Explaining Political Phenomena, Quarterly Journal of Politics, The Magazine of Law and Political Science, No. 2, Pages 350-355-350
- Shamsabadi, Ali, (2016) Recitation of Muqtada al-Sadr; Powering and policy-making, Tabbine strategic think thank-section 2, Tehran, code 29964
- Kaabi, Abbas; (September 2018) Jihad, The Study of Aspects of Conditions Justifying the Necessity of Jihad in the Era of Absence (of the holy sinless Imam); Vasayel Specialized Portal, Governmental Jurisprudence, code 9228, Page 1
- Goli Zavareh, Gholamreza; (October 2016) Islam: A Moderate School / Central Justice in Quran and Hadith / Islamic Revolutionary Guard Corps, No. 298
- Mojani, Seyed Ali; (January 2011) Identity Crisis Continuing Challenge in Iraq, Compiled by Rad, Nima, Shargh News Agency
- Nademi, Davoud; (December 2003 and January 2004) Authority and Sovereignty in the Process of Globalization, Quarterly Journal of Political and Economic Information, No. 3 & 4, page 195-196
- Nourian, Abdul Hassan; (2014) The Role of Elites in the Balanced Growth and Development of Asian Societies, Contemporary Political Essays, Quarterly Journal
- Vafaëi, Abasali; Atashi, Marzieh; (2014) The Conflict of Intellectual Discourse and Political Discourse in Determining the Components of Fiction after the Islamic Revolution based on War Literature, Quarterly Journal of Literary Research, Allameh University
- Moshirzadeh, Homeira, (2012) Structural study of international organizations and research facilities, Electronic Political Quarterly, No. 5, page 7-35
- Mikhlaç, Robert, (1995) Sociology of parties, Translated by Ahmad Naghibzadeh, Ghoomes Publishing
- Muqtada al-Sadr; (17/11/2020) Iraqi Friday Prayer Sermons, Al-Najaf Al-Ashraf, Al-Muktab Al-Khas, 10915 (available); Muqtada al-Sadr, sermons and political and social advices and objections; Channel jawaban.com/index.php/ (available) saleh.iq.com; tweet of Muqtada al-Sadr (26/11/2020) saleh.iq.com

- Muqtada al-Sadr; (17/11/2020) Sermons and political and social recommendations and objections, jawaban.com/index.php
- Muqtada al-Sadr; (17/11/2020) Unity between Kurds and Arabs on the Kirkuk issue, TWITER.Com \l-me saleh.iq.
- Muqtada al-Sadr; (26/11/2020) Muqtada al-Sadr tweets for Iraqi tribal leaders, Saleh.iq, archives,511
- Muqtada al-Sadr; (1/10/2019) Muqtada al-Sadr tweet to foreigners, Al-Alam Iraq, fa.alalm.news 4691951
- Howarth, David; (1998) Soltani, Seyed Ali Asghar; Discourse Theory in Political Science, Political Science Quarterly, No. 2, page 3

۳۳۳

پژوهش‌های
روابط بین‌الملل

جریان‌شناسی و
تحلیل گفتمان
سیاسی: رهبری
جریان صدر عراق